

Diletant.

Spisal Milan Pugelj.

I.

Oisto spomlad je bil izpolnil učitelj Peter Roža baš petindvajseto leto svojega življenja. To življenje pa je bilo zelo mirno in enakolično, primerno pač naturi, ki ga je živela. Zakaj Peter Roža je bil nenavadno tih človek, bal se je skoro vsake od sebe imenitnejše družčine in je preživel tako večino dni v samoti in sam zase. Včasih med šolskim letom so ga zavedli na kako zabavo njegovi drugovi, in dogodilo se je tudi tuintam, da je zašel tako med ženske. Ob takih prilikah je bil nenavadno okoren, plah je bil kakor predmesten dijak, ki ga povabijo o Božiču starši njegovega učenca na kosilo. Vsako besedo je izpregovoril strahoma, kadar je pomagal kaki dami v taki družčini ogrniti mantiljo, so se mu tresle roke, in če je nato dama to prijazno omenila in ga vprašala po vzroku, se je vselej vidno vznemiril. Prvi hip je bilo videti, da misli nekaj odgovoriti, a namesto vsega tega je končno samo rahlo zakašljaj, pritisnil pri tem roko na usta in se počasi oddaljil.

Nastavljen je bil tedaj v lepem kraju zunaj na deželi in pod gorami, kjer se je shajalo leto za letom meseca julija in avgusta nenavadno veliko letoviščarjev. Ob počitnicah torej je bilo v tistem kraju največje življenje. Po jezeru, ki je ležalo na južni strani, je ob lepih večerih vse mrgolelo čolnov s pisanimi lučmi, ki so se vse rahlo zibale deloma vsled valov in deloma

vsled prijaznega vetra, ki je dihal ob takih večerih od gorovja doli preko doline. Zunaj po holmih je bilo vse polno tujcev, ki so se zabavali na vse mogoče načine. Lepe gospe so bile vmes z nenavadno lepimi frizurami in velikimi in skoro svetlimi očmi.

Lansko sezono nekoč je bil opazil učitelj Peter Roža gospodično s čudovito lepimi zlatimi lasmi. Velika je bila, nepopisno vitka, oči je imela velike in temno-modre, lica tako bela kakor od porcelana in ustnice rdeče kakor mak. Peter Roža je takrat, ko je šla mimo, obstal, potem je gledal za njo tako dolgo, da se je izgubila njena svitlorožnata obleka za ovinkom, in nato si je popravil klobuk in se poravnal, kakor bi se bil prebudil iz nenavadnih sanj.

»Kaj je to, kar je šlo preko notranjosti?«

Vprašal je sam sebe poltiho, z roko je potegnil preko oči in je nadaljeval svojo pot. Na tisto gospodično se je potem še čestokrat domislil, ampak videl je ni nikoli več.

Stanoval je v prvem nadstropju starega gradu, ki je stal tik jezera. Kdo je bil tisti grad sezidal, je že davno pozabljeno. Zidovi so bili črni, kapela, ki je stala zadaj, je bila že polporušena. Na okrušenem oltarju je bilo še komaj poznati svetega Florjana, kako stoji s čelado na glavi, sulico v desnici in golido v levici in vliva vodo po hišici, ki je v primeri z njim majhna kakor krtina. Po grajskih hodnikih je še visela tuintam starinska oljnata podoba, ki je bila še dosti bolje ohranjena. Tako je visela na primer spodaj takoj od stopnjic dalje slika neke mlade in lepe grajske dame, ki je imela krog vrata po redu naložene bele čipke prav gor do majhnih in rahlordečih ušes.

Njegova gospodinja je imela v najemu več sob, ki jih je oddala vsako leto tudi nekaj letoviščarjem.

Tako je stanovala tisto poletje pri njej neka zelo mlada in zelo lepa dama, ki je živela nenavadno samotno. Zjutraj, kadar je bilo nebo jasno in pot suha, je hodila včasih na vse zgodaj po cele ure ob jezeru po bregu gorindol in čitala iz rdečevezane knjige. Zvečer včasih je slonela na oknu pozno v noč in gledala dol po jezeru, koder so se gibale pisane luči, zveneče ve-sele pesmi in se čuli tuintam vmes melanholični glasi kitar, strmela je tja enakomerno in sanjala bogvekaj. Oblečena je bila vedno popolnoma črno, na glavi je nosila širokrajni klobuk z velikim in mahadravim no-jevim peresom, ki se je pri hoji enakomerno zibal. Vitka je bila, visoka, oči je imela temne, obraz nekoliko zagorel in lase črne in vlažnosvetle.

Učitelj Peter Roža jo je prvič srečal v mraku na hodniku ob slabi razsvetljavi, ob kateri pa je njena visoka in temna postava nenavadno vplivala. Tisti močni kontrast med temnimi očmi, temnimi lasmi, temno obleko in bledim obrazom je v mraku in ob brleči luči na koridorju med vlažnimi začrnelimi ste-nami obudil nepričakovano pozornost. Človek se je začudil, obstal je skoro, in če so se ozrle nanj tiste velike črne oči, mu je bilo mahoma pri srcu nekako sladkoskrivnostno. Kakor bi doživel nekaj zelo lepega, kar je trajalo en sam trenotek.

Tudi Peter Roža je bil skoro obstal, in ko je bila pogledala ostro v njegove oči lepa in visoka tujka, mu je bilo pri srcu sladkoskrivnostno—in hip nato se mu je zdelo, da je doživel nekaj zelo lepega, kar pa je trajalo en sam trenotek. Ampak pozneje, drugi dan nato in dolgo vrsto dni potem, jo je srečal pogostokrat in tako se je bil že skoro čisto privadil na te lepe dogodke.

Neko popoldne — začetkom avgusta je bilo, vreme lepo in suho in toplo, nebo brez oblaka in vsa daljava

brez megle — je stopila v njegovo sobo gospodinja in ga prijazno nagovorila. Bila je stara in koščena ženska, že osivelih las in zelo nagubanih lic. Na desno stran brade ji je rastle velika rdeča bradavica, iz katere je štrlel šop temnosivih ščetinastih brk.

»Prijazno in lepo žensko imam na stanovanju« — je pričela — »od daleč je doma, jaz ne vem, kako se pravi, in zdaj je čisto sama in ji je dolgčas. Pravi, da bi se rada vozila po jezeru, a se boji tujih ljudi. Prosila me je, če imam koga domačega in jaz sem ji omenila vas. Ob štirih popoldne je rekla, da vas bo pričakovala v svoji sobi.«

»Dobro je« — je odgovoril Peter Roža — »dobro« — in razveselil se je in vznemiril obenem. Ves dan je mislil samo na to in popoldne se je oblačil zelo nervozno v svetlo novo obleko, in ko je prijel kmalu nato za kljuko stanovanja lepe tujke, se je tresel po vsem telesu od velikega vznemirjenja. Ampak pomiril se je kmalu, zakaj tujka je bila nenavadno prijazna. Ponudila mu je roko, povedala mu, da ji je ime Eleonora, peljala ga na zofo in sedla potem z veselim nasmehom baš njemu nasproti in pripovedovala o svoji daljnji domovini in hvalila kraj, kjer se je ob tistem času mudila. Zlasti ji je ugajal grad, kjer je stanovala. Rekla je, da tiči v njej mnogo romantike, da jo obide včasih želja, da bi hodila zunaj po teh dolgih, temnih in vlažnih koridorjih tako ob mraku gorindol in mislila o prejšnjih časih. O vitezih, o trubadurjih, o lepih grajščakinjah, ki so ploskale junaškim zmagačcem v bojnih turnirjih. Včasih se je zasmejala, pri tem so se odprle rdeče ustnice, in beli zobje so se zasvetili kakor srebro. Peter Roža je poslušal, komaj jo je dohajal v mislih, ko se je poslovil, je bil že trden mrak. Po koridorju je šel kakor v sanjah, mislil je, da je njegovo življenje

nekaj tako sladkega, kar se ne da popisati. Tisto, o čemer je sanjal v najdrznejši uri, je menil, da je silno blizu. Komaj roko je treba iztegniti, komaj napraviti en sam korak, in človek je že v tistem kraju, kjer ne mine sreča, ampak traja do konca dni.

II.

Neko sobotno popoldne se je zaželelo Eleonori, da bi se vozila po jezeru. Tako ob mraku naj bi bilo to, večer bi se storil polagoma, rahlo bi pljuskali valovi ob čoln, ki bi plaval v temnem kotu jezera kakor sanja. Na bregu, tam, kjer raste drevje in grmovje vse drugo preko drugega, kjer je gošča tako tesna, da jo komaj prodere ptica, poje slavec silno brezskrbno in silno polnozvočno. Kakor močno vino je njegova pesem, in duša, ki je zanjo dovzetna, jo pije v žejnih požirkih. In tako se je zgodilo.

Učitelj Peter Roža je počasi veslal sredi čolna, a Eleonora mu je sedela zamišljena nasproti, podpirala z rokami svojo lepo glavo in strmela v tisto brezmejnolepo poletno noč. Ta noč je živela, ni bila mrtva, in človek je čutil, kako se vse po njej giblje, kako se prelivajo opojne sanje, kako polje sredi nje divje in razkošno življenje. Kakor silni valovi se ziblje preko nje, vsa natura vzdiše od razkošnosti, drevje izteza svoje sočnozelene veje v to bohotno valovanje, rože sredi polja sklanjajo težke glave v sladki omami.

Enakomerno so pljuskali ob čoln valovi, kakor bi pravili staro povest, ki jo ponavljajo noč in dan. Nebo je bilo temno, skoro črno, vse gosto posuto z zvezdami, ki so žarele kakor novokovano zlato. Odsevale so v jezeru, zibale se po valovih in se lomile v tisočernih odsevih. Včasih se je oglasila nočna ptica,

zakričala je z votlim plašnim glasom nekje v bližini, potem nekje daleč, da je bilo še komaj čuti.

Peter Roža je bil okrenil čoln nenadoma in potem pripovedoval s takim glasom, kakor bi pravil pravljico.

»Tam« — je rekel in kazal z roko v tisti kraj, kjer je rdela iz jezera visokočrna skala — »za tisto skalo je utonilo že mnogo ljudij. Silen tolmun je tam, ki požre čoln, če se mu približa. Lansko spomlad je veslal tja fant, ki so mu pokopali nevesto. Zato je šel, ker ni mogel živeti brez nje, in tam ga je požrla globina.«

Govoril je tiho, kakor bi pravil skrivnost in ob koncu rahlo vzdihnil.

»Kaj tako ljubijo tod ljudje?«

Tudi njen glas je bil mehek in skrivnosten in tudi ona je ob koncu vzdihnila.

»Silno ljubijo« — je odgovarjal Peter Roža skoro burno — »tako ljubijo, da umirajo vsled ljubezni.«

V grmu na desni strani je pel slavec, tam nekje iz srede jezera je zvenela sentimentalna pesem in je šla preko noči kakor žalostna misel. Včasih je zašumelo preko drevja na bregu, dahnil je močnejši veter, valovi so pljusnili enkrat, dvakrat glasneje ob čolnu, in potem se je zopet vse pomirilo. Tam iz srede jezera je plavala še sentimentalnejša pesem, menda je bila o fantu, ki ima svojo srečo v morskem dnu, in ne pride tako vse življenje do nje.

Peter Roža je čutil tisti večer v svojem srcu to, kar še nikoli prej. Nekaj sladkega in grenkega obenem, tako bolest, ki bi govorile o njej ustne s sanjaviim smehom. Če bi bil sam, bi poljubil roko prvemu, ki bi ga srečal na svoji poti, objel bi ga po bratovsko in bi pravil o srcu, ki se čudovito razživi sredi lepe noči. Tisto življenje je kakor bajka, ki govore sredi nje rože

in pripovedujejo čudne zgodbe visokorastli bori. Kakor pričakovanja polni polnočni čas, kakor drhtenje zvezd v višavi je, vse je skrivnostno kakor stvarstvo samo. Rodi se nenadoma, kakor mrak se razleze preko notranjosti in preplete vse z mehko bolestjo. Kakor bi cvele teje sredi srca, žalostne teje, ki povešajo glave in more s svojim opojnim duhom, kakor bi rastlo polagoma silno drevo in razrivalo z močnimi koreninami vso notranjost. Bolest je in lepota obenem, žalost in blaženost, sreča, ki jo sluti srce iz velike daljave. Kakor do zvezde je pot do nje, tako polna sladkega brezupa.

Peter Roža je pustil vesla, da so visela ob čolnu dol v jezero, z rokami je zakril obraz in je izpregovoril počasi in kakor v poznonočni uri.

»Eleonora« — je šepetnil — »Eleonora!«

Prebudila se je nenadoma iz svojih misli, dvignila je glavo in se je ozrla vanj, ki je sedel pred njo sključen in z zakritim obrazom.

»Eleonora« — je ponovil — »Eleonora!« — in z rokami je iskal po zraku kakor slepec.

Vstala je, prijela je njegove roke in sedla poleg njega.

»Kaj je, gospod Peter Roža?«

Njen glas je bil topel, in tudi njene roke, ki jih je Peter Roža poljubljal, so bile tople in vroče.

»Zakaj me ne objamete, gospod Peter Roža?« — je vprašala z zelo mehkim glasom. »Kaj sem vam storila hudega, da ne marate poljubiti mojih ust?«

In Peter Roža je polagal roko krog nje kakor v težkih sanjah, tresel se je po vsem životu, z mrzlimi in drhtečimi ustnami se je doteknil njenega lica kakor svetinje.

»Moj Bog« — je vzdihnila Eleonora — »kakšen diletant ste vi v življenju, kako velik diletant!«

Oklenila se ga je sama čisto tesno, strastno se je vsesala v njegove ustne, ki so drhtele kakor v hudi bolezni.

»Kakšen diletant si ti!« — je ponavljala — »kaj trepečeš« — ga je izpraševala — »kaj ni sladka ljubezen, mladost, kaj ni sladkost naše življenje?«

In še tesneje ga je stisnila k sebi in še strastneje se je vsesala v njegove drhteče ustne.

»Ljubi« — mu je rekla — »kolikor more ljubiti srce, pij življenje, ki polje okrog tebe kakor morje, živi, moj dragi . . .«

In poljubljala ga je zopet z divjevročimi poljubi, stiskala se k njemu in mu ovijala roke tesno okrog vrata. Potem se je bila pomirila, eno roko je imela ovito krog njegovega vratu, druga ji je ležala brez moči v naročju, slonela je z licem na njegovi rami in je strmela z velikimi in vročimi očmi v tisto življenja polno noč.

Veter je bil postal zdaj močnejši, drevje po bregu je pripogibalo dolge veje in šumelo; valovi so pljuskali glasneje ob čoln in zvezde so bežale preko njih kakor zlate kroglje, ki bi se kotalile naglo od brega do brega. Slavec je bil že davno utihnil, nočne ptice so se oglašale vedno pogosteje gori v gosti šumi, pesmi sredi jezera so se izgubile. Več ni bilo na njem nobene luči, samo zvezde so se svetlikale v valovih in bežale preko njih v daljino.

Eleonora je vstala počasi, potem je sedla na svoje prejšnje mesto in prijela vesla.

»Pojdimo!« — je rekla z nekoliko tihim glasom in ponudila vesla.

»Ne, ostanimo!« — ji je odgovoril z boleznim nasmehom krog ust in nadaljeval kakor v sanjah: »Umrimo, tja pojdimo nad globočino . . .«

Polagoma je okrenil čoln, veslal je proti bregu, priklenil čoln in ji pomagal potem na breg. Zunaj se je oklenila tesno njegove roke, na temnem koridorju ga je objela in mu očitala z mehkim in toplim glasom.

»Diletant si, moj Bog, kakšen diletant! Ti nisi iz teh krajev!«

Tisto noč ni legel učitelj Peter Roža v posteljo, ampak sedel je na zofo, odprl je okno na široko in je tako sanjal z odprtimi očmi. Šele proti jutru je zaspal in takrat se mu je zdelo, da je priplaval skozi okno od neba doli naravnost k njemu, božji angel z zlatimi perutnicami, z zvezdami po svetlem krilu, z nebeškim diademom v razpuščenih črnih laseh. Stopil je k njemu in ga je poljubil v mehkih sanjah spečega in ga je vzel v naročje in ga je odnesel v nebeško kraljestvo. Ta angel pa je bila Eleonora.

III.

Kadar uživa človek pravo srečo, takrat živi kakor v sanjah in čudežih. Zakaj resnično življenje, ki je prepojeno z grenkostmi in tisočnimi težavami, je ob taki uri daleč od njega, njegovo življenje pa teče kakor burja. Kakor minute so ure, kakor ure so tedni, kakor tedni so leta.

Peter Roža, ki je živel v veliki sreči, je bil tako pozabil na minulost, kakor bi je ne bilo, tako je pozabil na bodočnost, kakor bi še ne bil čul o njej nikoli na svetu. Ali spoznanje je prišlo nenadoma, tako naglo preko noči, kakor se preokrene vreme.

Nekega večera namreč, ko je bilo nebo oblačno in daljave zavite v megle, je dehnila nenadoma od severa mrzla sapa. Čulo se je, kako je šla preko gozda kakor oster vzdih, nekako težko je zašumelo listje, veje

so se zgenile globoko in v veliki žalosti. Rože po poljih so strnile svoje cvetove, nizko in skoro do tal so upognile glave, videti so bile kakor bolne na smrt.

Nenavadno žalosten je bil tisti večer. Jezero je bilo nemirno, valovi so šumeče pljuskali ob breg in ob čolne, ki so se zibali na njem prazni in samotni. Tuintam je šel človek preko ceste, naglo je šel, roke je tiščal v žepih, ovratnik je imel dvignjen, glavo sklonjeno in klobuk potisnjen globoko na oči. Izgubil se je nenadoma v bližnji veži in zaprl duri tesno za seboj. Včasih se je pojavilo na ulici dekle, belo obleko je imelo na sebi, bele čevlje na nogah, ampak tekla je skoro, izgubila se je naglo za oglom, in izraz nje-nega obraza je bil neprijeten.

Eleonora je sedela tisti večer na zofi v svoji sobi, nazaj je bila naslonjena in strmela brezizrazno v strop.

»Zdaj je konec« — je rekla. »To noč bo padel po gorah sneg, in jutri na vse zgodaj odpotujem v domovino.«

Njen glas ni izražal ničesar, ne žalosti, ne tesnobe.

»Vse mine« — je nadaljevala. »Če danes ne, jutri, če jutri ne, pojutranjem. V življenju ni ničesar trajnega: ne žalost, ne veselje.«

Učitelj Peter Roža, ki je sedel tik nje, je bil od njenih misli težko zadet. Sklonil se je naprej, z rokami je podprl glavo in je strmel v tla s topimi očmi.

»Kam pojdem« — je vprašal potem — »kam pojdem? Jaz ne bom mogel živeti brez tebe!«

Eleonora je sedela docela mirno in ponovila je svoje misli v drugo.

»Ali ni vse eno« — ga je vprašala z navadnim glasom — »če mine sreča danes ali jutri, namesto da bi minila pojutranjem? Moj dragi, ti si prevelik diletant, tako velik, da nisi za življenje. Zakaj zate niso prevare.«

»Potem se je sklonila k njemu, roko mu je položila krog vratú in njen glas je bil dosti mehkejši.

»Glej« — je rekla — »hudo mi je ob tej uri. Zakaj sem te varala?« —

Vprašala je skoro grenko, kakor bi očitala sama sebi.

»Poznala te nisem, zato sem te varala.«

Oklenila se ga je še z drugo roko in ga poljubila na sence. Svoje lice je pritisnila na njegovo, vzdihnila je in izpregovorila potem turobno, kakor z nenavadno velikim naporom.

»Omožena sem . . .«

Peter Roža je vstal počasi, kakor iz polnočnih sanj, njegov obraz je bil nepopisno bled in oči so gledale kakor preko megle.

»Čemu si to storila? . . . Greh je . . .«

Odšel je s težkimi in trudnimi koraki in ko se je drugo jutro peljala Eleonora z vlakom mimo jezera, se ji je zdelo, da vidi tam, kjer moli iz jezera črna in visoka skala, majhen čoln, nekdo stoji sredi njega in strmi gor proti vlaku. V naglem krogu se je zasukal čoln, čolnar je omahnil, namesto vsega so ostale na površju bele pene, ki so plesale v divjih kolobarjih.

Sneg je bil pal tisto noč po gorah, od severa je pihala mrzla sapa, jezero je bilo nenavadno nemirno.

